

BASERRIARI BEGIRAKADA BAT

Jean Baptist Ellissanburu, saratarra zan. Lapurdi'ko Sasan jaioa, 1828 urtean jaio eta 1891'n illa.

Berrogei ta bi urtearte, gudaritzan euki eban bere ogí bidea. Teniente izatera eldu zan. Gero bake epaikari bere jaioterrian.

Bereak díra olerki samur, gozo eta ezagun oneik:

Ikusten duzu goizean,
argia asten danean,
menditxo baten gaiñean,
etxe txikitxo aintzín zuri bat,
lau aitz andien artean,
iturritxo bat aldean,
txakur zuri bat atean?
Antxe bizí naíz ní bakean.

Naiz ez den gaztelua,
maite dut ník sorlekua,
aiten aítak autatua,
etxetik kanpo zait iduritzen
nonbait naizela galdua,
nola an naí naiz sortua,
an dut utziko mundua,
galtzen ez ba dut zentzua.

Bereak díra olerki samur, gozo eta ezagun oneik.

Baiña ala ete da baserria?

Aín gozo, atsegín eta zuri ete da baserri bizitza?

Eta "baserritarrak oílloa azten, erritarra jaten" esaerak, ez al dau sakonetik azaletik dirudian baiño zertxobaít geíago esaten?

Eta "baserritarrak lau golpetatik iru alperrik eta laugarrena erdía beiñik bein besteentzat"? Ez al da zorion-zorionsu ez dan bizitza baten salaketa?

Eta "basoko egurra gaur neurea, bíar edozeiñena"?

Eta "baserritarra tírrí tarra, jo popan eta errekarra" guk ondarrutarrok esaten dogunak? "baserritarra tirri tarra, jan bedarre, bota uzkarra lekeitiarrak.

Aztertu daigun, azal-azaletik, gaia bera zabalzabala dalako, baserriaren izatea.

Ziurretík gai au beste edozeiñek egokíago erabí-líko eban. Danok dakizue itxastarra naizela, kresal usaíñez beteta bizí naizela. Baiña ala eskatu eusten

eta... Nik borondatea ipini dot, zuek, mesedez, arreta eta danon artean aztertu daigun euskal etxeen etxea: baserria.

Miren Etxezarreta'k, bere "Euskal baserriaren oraina eta geroa" liburuan díño, "baserriarí buruz asko itz egin, baiña gitxi jakin". Ori dala giroa eta ori dala baita egía.

Nire gaurko ekitaldi onetan, al danik argien eta zeatzen baserrietako gorabera, bertako gertaera eta jakingarri batzuk agertu gura neukez. Geienak líburuetan írakurri eta jaso-ala batuak.

Líburuetan, gítxí díra olerkariak baserriak goratzeko tarte edo unerren bat aukeratu eta goratu ez dabeník.

Antzerkietara ba goaz, batzuk baserritarra aukeratu izan dabe euren lanetarako irudigíletatzat, bere kontura alako pertsonai arraro, atzeratu edo bere mundutík urten naí ez daben baten antzeratzat.

Baiña ezagutu izan dot zentzu aundiko gizon bat esaten ekiana: Eskolak kalean dagozala, baiña Unibersidadea an goían, baserrian.

Beste batzuk ez díra batera trakeztasuna, erri euskeraren iturria, erri euskeraren biotza, baserrian dago ala esatean. Eta bere trebetasuna arpegíra jaurti izan dautsenean ez dautse jaurtí jator dan bere izkeragaitík, berbetagait; orretan berak daukan gaítasunik ez daukenak izan diralako ain zuzen be bere ixekalariak. Bigarren izkuntza erabilten sartzen dauzan biurrikeriagaitik baiño.

Eta ez díra konturatu orrela jokatu izan dabenean, aín zuzen be aberriaren aurkako pekatu egin dabeník baserria dalako etniaren izatea, euskal erri sentimenaren kabia eta euskal pentsakeraren bízia.

Baserria ala basetxea?

Ba dírudi jatorrago ízango litzakela **baserri** baso-erri edo inguruarentzat erabiltea, eta **basetxe** basoko-etxe, gaur baserri deitzen dogunarentzat erabiltea.

Onetaz egon zan aldí bat **basetxe** eta **baserri** itzak bereíztu egin bear zirala esaten zanekoa, **baserri** inguruarí ítxita edo auzoarí ítxita eta **basetxe** etxe utsari.

Edozetara be erriak baserri berbagun batzen dauz eta ba dírudi ala jarraitzea komeniko dala.

Izan be etxe uts dan baserriarik gertaten ete da?

EUSKAL-ASTEIA

Baserría deitzen dogun etxeak berea dau lurralde ingurua be. Ez ori bakarrik. Baserri etxeak berea dau, eleizako sepultura au da, etxearen luzapentzat artzen da. Kontu egín eleizetan sepulturak zabaldu edo egin ziranean, eleizak amaitu baiño len egin zírala toki askotan eleiza barrutako sepulturen banaketak, eta etxeei eskiñiak izan zirala. Eleizak ez eben euren barruan iltoki zabal eta orokor bat egin, il-ala bertan sartzen joateko, geienetan lekuko edo inguruko etxeak aiña illobi baiño.

Ondarroako parrokian, esateko, 180 illobí egin eta izenak ikustea baiño ezdago etxeen izenak ipíni zirala, etxeen deiturak, etxeak eleizeagaz lotuta itxiaz. Ala, zerrendako lenengo ogeirak saillean esateko, eukezan izenak: Galletekoa, Andonegikoa, Goxengua, Likoakoa, Munabekoa, Elorriagakoa, Torrebarrikoa, Agírre-Iramengoa, Galdonakoa, Galantxotekoa, Plazakoa, Txurrukakoa, Ansolakoa, Sakristaukoa, Urrumagakoa, Asterrika, Baraiku, Ormaetxea, Lauzurikakoa, Erleegikoa...

Ez zíran familietako izen edo abizenak, etxeetako deiturak baiño.

Markiñako illerria, kanposantua, monumentu lez etsi zanean gogoratzen da Xemein eta Markina 1.355 urtetik alkarregaz egiten zituela euren eortzeak, obíratzeak, eta eleizán egozala etxe bakoitzaren zatíak, bakoitza bere zenbakíagaz, eleizaren azken iru atzeko zatíetan banatuta.

Eta geroago gogoratzen da: "La sepultura dentro del templo era propiedad privada de los solares, que atendían su mantenimiento". Orrela, baserría, etxea saltzen ba zan, illobía, sepultura be, etxeagaz geratzen zan, ez len bizi ziranekez, bertan bíziko zírarentzat baiño.

Aulesti, Murelagan, 1532 urtean egin zan parrokián sepulturen banaketa. Larogei etxeentzako egin ziran sepulturak. Murelaga'ko etxeak geiago ziran. Baiña ez euken bertako parrokiagazko lotuerarík. Ango etxe batzuk, batez be Malax auzokoak, Ziarrotzako Kolejiatagaz euken lotuera, Ziarrotzan eukezan euren sepulturak, etxe batzuk Kolejiata aretako borda edo "seletan" egin edo jaso ziralako. Eta sepulturagazko lotuera ez zan izaten merkea.

Ziarrotzako kolejiatakoak, euren korta baten etxea jasotzeko baímena emon eutsen baserri batekoak, luzaro ibili ziran, etxea jasotzearen menpetasunetik ezin askatuta. Ez da esana bakarrik. Lurrez Markiña eta gaur eleizaz Etxebarriako baserría dan Erretolaza deiturako etxeok, emaitz eta frutu guztien erdia, ganaduaren erdia eta gañera Larruskaín gañetik Ziarrotzara joan bear izaten ziran eleizkizu-

netara, bearrezko zan guztietan, an ofrenda eskiñiaz eta argía zainduaz. Eta etxeok an o biratu bear.

Bardín Berriatua'ko Obekola etxeok.

Era berean Etxebarriako Ansotegikoak. Ango andreak eta Mutrikuko Teresa batek, dirua eta Ansotegi burdiñolako jaubetasun batzuk eskiñi eutsezan esandako Kolejiatari bertako eleiza eskiñi eutselako euren illobia eta ondorengoena bertan euki egien. Illobi edo sepultura ori aldara nausiko eskillaren aurrean, ankakin eskillara orreik joteko eran eta Ugarte, Mezeta, Albiz eta Barroeta eta antzerako etxeak euki zituen aiñako sepultura izatekotan, eleiz ormatík lenen egiten zana.

Orígaitik Ansotegi'ko írabazietatik euken berrogetamarna marabedien errentaren zatí bana eskiñiko eutsen (erdia azken baten) eta burdiñolaren alboan egozan lurak be eskiñi eutsezan, angó langilleei agínduz emokuntza orí zaindu egiala aurrerantzean.

(Bizkaíko Aldundiko Kondaira Artxiboan, Zenaruzako Agíríetan, XII Agírítegiko 21 zenbakízunean.)

Orrelako lotuerak ez ziran bakarrik Ziarrotzako Kolejiatarenak izaten. Bardín euki zituen eleizate edo auzo txiki askok, euren eskubide bako parrokiak, edo parroki lagungarriak, askatasunez geratu arte. Orrela ezagutzen díra Ipazter, Mendexa, Amoroto eta Gizaburuko kristau-taldeak Lekeitio'gaz euki zituen azarreak, euren parrokién nortasuna eta askatasuna lortu arte. Eta Bedia'koak Galdakanogaz eta abar asko.

Baserría ba ez da etxean geratzen. Illekín gabiltzan ezkerro, esan daígun, parrokioko sepulturetatik kanpora, erletegiataraiño be zabaltzen dala.

Gogoratu bat ilten danean, etxeok nagusía ílten danean, ze oítura zainduten dan: Erletokira joan eta erleei nagusia il dala adierazoten jakoe, parte emoten jakoe, esanaz:

Erletxoak, erletxoak,
egizue argizaria,
nagusía íl da to
bear da eleizán argía.

Etxeko gauza zan orí. Etxeko sepulturako, etxeok erleen argizaria eroatea. Jakína da oraindik gure denporetan, Zenarruza, Meñaka, Kortezubi eta Berri-zen erlauntzak pañu baltzez estalduten zirala, eta tokí batzutan, nagusiaren il-kutxa erlauntzaren aurretik igaroten ba zan, erlauntzaren estalkía jaso egiten zala. Ori egin ezík uste zan edo uste izaten eben erleak be il egíngo zirala nagusíaga batera. Baserriak ba dauka baita beste zabalera bat. Igarten ez dana,

baíña etxeagaz lotua dana. Baserriak ba eukan anda bidean bere partea. Au da, anda bide inguruan ez zan lagaten akotadurik. Ori be etxearen eskubideetako bat zan.

Gure adiskíde Anes Arríndak, berak dakien zorroztasunez agertu eban etxearen garrantzia, baserriaren garrantzía, bere "Euskalerría eta Eriotza" liburuan.

Ara zati bat: Bizkaieratuta esango dot.

"Etxeak izugarritzko garrantzia dau Euskalerrian. Bere inguruko arazo eta gorabera guztiak etxearen iraupenari begíra jarrita dagoz; etxea geiago ei da nagusí berbera baiño: Seme, edo alaba nagusiak, etxe osoa jasoko dau, beste seníde guztiak alboan itxíta. Etxe osoa esaten dogunean, etxeagaz batera beste guztiak artzen dauzana esan nai dogu: etxe-orde, borda, baratz, soro eta mendíak, eurekaz dagozan aberastasunak ezezik. Azkenik sepultura be bai.

Bai, sepultura be etxearen zatí inportantea da.

Izen-abizenak etxeak emoten dautsaz euskaldunari.

Nagusi edo mayorazgo ez díran senídeak beti eukiko dabe txoko bat etxean, eta bai sepulturan, au da, etxeko sepulturan. Baína etxea eta bere ízate guztiak nagusiaren izenean jarriko dira, etxeak beti osorik irauñ dagian.

Etxea da lurra (eutsígarri eta oiñarri dan lurra) eta estalpea, eleiza eta sepultura, illen eta bizien arteko lokarri. Guztien alkartasuna etxeak egiten dau.

Millaka urteetan euskalduna borda eta baserrietan bizi ízan da; kaleratu danean, bere kaleko etxeak beste mendikoaren izaerak galdu dauz. Kaleko etxeak, geienetan, nagusi batenak dira eta euskalduna bizi da maíster (errenteru). Errez aldatzen díra, beieten ez dagolako sendi guztiaren jarraipenerako aterperik. Errez erosí, errez saldu. Baíña ez díra ez eliza eta ez sepultura, len baserriak ziran lez.

Ogeitamar urtetik ona sekula gertatu ez dana gertatzen ari da euskal mendíetako baserrietan eta ara zer: uztutako ainbat etxeetan erdaldunak sartzen dira, muskulluaren barruan "ermitañoak" sartzen díran lez. Etena nai dozuñok, orra etena oso osorik; kultura euskaldun batek alde egin, atzerrikoa sartzeko. Baserriak eutsi ba dautso euskereari eta euskal gunarí, euskaltasunaren muiñaren leku izanaz...

Gure etsaien garaipena ortiko elduko da errezen eta ziuñren. Baserriak bere legean irauñ daben artean, andik jatxi da da kalera etenik barik euskal orrua, euskal legamia. Euskal pentsakeraren eta euskeraren gordelekua baserria ízan da gízaldietan zear. Baserriak galtzean, ardañ zarraren upel zarrak galtzen yakuz betíra. Ardañ ez da faltako, Bilbon be ez zan sekula ardañ falta gure gerrateko unerik larrietan be, baíña ardañ barria, "solera" rík bakoa.

Lagunak eta ardauak, zenbat eta zarrago obeagoak, esaten da. Baserriak be zenbat eta zarrago euskal kutsu geiago.

Esan dautsuedan lez, esaera orreík Arrindarenak dira.

Guazen aurrera.

"La casa solar" deitzen dautse erdaldunak gure baserriari. Au da, etxe jatorra, jatorritzko etxea.

"Kizkitza" zanak, Engrazio Aranzadi zanak liburu eder bat ídatzi eban ortaz: "La Casa solar Vasca" izen edo deituragaz.

Kízkítzak esaten eban lez, etxe jatorrean dogu euskaldunok gure abenda, gure arrazaren iturria.

Eta gure artean, oraiñarte beíntzat, naí eta orretan be gure mendietako ez díran beste aize zakar batzuk joten asi, sendiak, famíliak garantzí berezia izan dau gure arrazaren iraupen eta jarraipenean eta gizatasun orokorreko bizitzan, gure arrazaren ezaupidean.

Baserria, oraiñarte, euskal erriaren iturri izan da. Eta euskal askatasunarena. Eta euskal demokrazia be, esango genduke, baserrietik sortua dala.

Ez nabíl níre pentsaera agertzen. Kizkitza'rena baiño. Eta bere ordeñ gogoratuko dot baita be berak esaten ebana: Euskaldunak dana euki ebela etxean, basetxean, baserrian. Eta etxe-maitasunak eta jatorritzko etxea zaintzeak danak egin zitula martzal, noble. Eta etxearen eta bere lurren zaintzeko ardurak sortu ebala gure demokrazia be, nagusí eta menpeko barik, aundiki eta erri xume barik.

Euskaldunak, etxeko buru izate utsagaitik, edo bertako seme ízateagaitik, bardiñak ziran errí agínte, aolkarítza eta zuzentzan.

Gogoratu bearreko da, Engrazio Aranzadi, "Kizkitza", kístau zintzo eta egikaria zala eta bere bizitza guztian, aberrí maitasunagaz batera, kristautasun bízí baten oiñarrítuta ezagutu zala. Bere "La Casa Solar Vasca" o Casa y tierras del apellido izeneko líburuaren sarreran, bere siniste lez, Paul deunaren esaera bat gogoratzen dau. Onela díño: Beretarren eta batez ere etxekoen ardurarík ez dauanak, barriro sinísteari uko egín dautso ta sinísgabea baiño gaiztoago da.

Baserriaren sortzea

Zelan sortu zan baserria?

Arkeologían ez da asko sakondu bear ikasí eta jakiteko lenen gizona, lenen euskalduna, kobaetan bíziten zala. Gero ta atsegiñago eta gero ta erreñago ikasten dan jakíntza da arkeologikoa, eta onetan euskaldunak maixu onak euki ízan doguz Aranzaditarretan, gaurkoei bakean ítxita lengoak bakarrík izen-

EUSKAL-ASTEA

tatzearen, eta eurekin batean, lengoa eta gaurkoa dalako, On Jose Miel Barandiaran aitatu bear. Bizkaiak be bere jakituria ezgutuz Bizkaiko seme kutun oraintsu izentatu eta laster txalotuko dauana.

Sua eta aterpea bear ziran biziteko, eta leize edo kobaetan billatu eban gizonak aterpe ori eta esan lei kobaen erdi erdian egiten ebala berak ain bearrezko eban sua.

Koba batzuk ezagunak dira. Beste batzuk billatzeko. Billatutakoen artean ainbat dira nun dagozan jakiñarren, euren barruak ikertu edo aztertzeke daukezanak.

Egin kontu Bizkaian bertan, Abadñon asi eta Zornotzaraino alfabetaren ordenaz izenak esatearren, edo ta Markinalde, Arratia eta Karrantza aldea zearkatuaz, itxas egala be kontuan eukita, 1.637 koba zulo erroldu edo zentzatuak dirala.

Ez dogu esango danak bizileku izango ziranik, batzuk ez dauke, itxura baten beintzat, orrelako gaitasunik, baiña ezin ukatu eurentariko asko ala izango zirala.

Ortik baserrira, bide luzea dago orañdik.

Euskaldunak, lenengo eiztari izan zirala esaten da. Eta zegaitik ez eiztari eta arrantzale?

Geroago brontze aroa etorri zan. Eta orduan artzain.

Artzainak euren erako etxe bizitzak sortu zituen. Artzai-txabolak. Edo bordak. Edo, euskaldunak izen eta deituetan ugariak gara -eta, borda, korta, gorta, saroi, sarobe, saletxe, saltxe... izenak gogoan erabilí.

Zelakoak ziran bordak? Geienak zati bateko egitura euken. Baiña eurentan gordeten ziran gizonak eta abereak.

On Manuel Lekuonak, Iñaki Linazasoro'ren "Caseros de Gipuzkoa" liburuaren sarrerakoan, bereiztu egiten ditu artzaintzatik sortu ziran etxeak, eta nekazaritazatik sortutakoak. Artzaintza lenagokoa zala diño, goietan sortua; gero mendi gibeletan nekazaritza sortu zala.

Berak esaten dau antxiñako garaietan, irabazbidea basoan egoala eta gizonak, bere bizia mendian igaro bear, basoan egoalako artaldearentzako larrea, eta artaldea zalako gizonaren bizi-iturri.

Gero, erribera aldetara sortu zala nekazaritza. Origaitik berak esaten dau gure baserriak era bitakoak dirala, iturri bitakoak: batzuk artzaintzatik sortuak, eta besteak nekazaritazatik.

Onela diño berak: "Gure baserriak, batzuek-zaarrenak, bear bada- artzantzako bordaetan edo saletxeetan dute beren jatorria: beste batzuk, nekazaritzako etxeetan. Ez bait dira gauza berdiña bi iturri oiek. Artzaintza zaaragoa da bere izatez, eta artzantzako bordak goietan arkitzen dira. Nekazaritza beerrago arkitzen degu, erribera-aldean: eta, izan, geroz-

tikagoa da, ondotoz geroztikagoa, artzantzaren aldean, gure artean".

Orra, labur eta gain-gaiñez, baserriaren sortzea.

Zelakoa da baserria?

Baserría, baserri etxea, bere egituraz, azalaren egituraz, era askotakoa dala esan bear.

Baiña ba dagoz berezitasun batzuk.

Lengo baten, bilbotar margolari baten esaten eustan, berak bizkai-erako, bizkaitar batzuk emon izan dautsen egiturako baserri zapalak, alde bietarako tellatuagaz, baiña alderdi bat, egal bat, bestea baiño askoz luzeagoa daukenak dauzela begikoen.

Ba dagoz egitura ederreko diran baserri etxeak. Atadi argitsu, arku itxurotsu, edo ta arri-oiñezko zutabe ondo landuekaz eutsiak. Zoragarriak, esango neuke nik. Eta barru aberatsekaz, batez be arlandu eta ol jator iraunkorrekaz erruki barik egiñak. Ba dagoz daukezan eraiketako orma-azur eta zur-beso eta abar, etxegin ikasien egituretako gaitasun berezia eta ukatu eziñiko praktika erakusten dabeak.

Berriz, Zaldibar, Durango aldean, ba dagoz baserri batzuk benetan ikusgarri egiten diranak kanpotik. Eta barrutik? Batez be banaketa aldetik?

Danak dakigu gaur baserriak, batzuk beintzat barriztu dirala, etxeari gaur emon nai yakon aukera guztiak emonaz. Baiña gu, jatoriasunari begira gabiltz une onetan. Baserri jator, ez bakan eta bakar, bituraz baserrian diran lako baten billa baiño.

Gaur bizi izan ba litz 99 urte eukiko zitun osaba baserritar batek, Jose Mari Albizu zanak, Anes Arrinda bere illobeari egin edo emondako baserri etxe baten ikuspegi bat agertzen dau Anes'ek. Gipuzkoako Goierri aldea deitzen dan inguruko baserrietako batena.

"Baserri normal batean, diño, kanpotik sarreran, etxe-atarian, liñarria aurkituko dogu. Zetarako liñarria?

Ba liñarri orren gaiñean jotzen eben eunezko soiñekoak egin al izateko liñoa, eta zeregin ori, jote ori, liño-mazoekaz egiten zan.

Aurreratxoago sarrerako atea.

Atalburuan, egurrezko kurutze txiki bat josita. Erramu egunean bedeinkatutako erramuagaz egin-dako kurutza da. Gaiñera, Eguen Santuz, Jaunaren ondoan egondako kandela tanta batzuk bere gaiñera botata, eta Zapatu Santuz bedeinkatu eta etxeetara eroaten zan ur bedeinkatuagaz buztita. Kurutze ori urtero barriztu bear izaten zan Maitzeko Santa Kutz egunean. Ez zan Euskalerrian etxerik geratzen atadian kurutze ori ipini barik, ez eta soloetan Erramu egunean bedeinkatutako erramuak zabaldu barik, ez eta Doniane egunean bedeinkatutako lora txorta, trumoi bedarra barruan ebala, etxeko atadian edo leioen baten ipini barik.

Sarrerako ate onengandik kanpora ba dagoz beste ate bí: bata ukulluko atea, au da, gure inguru onetan kortako atea deitzen dana, eta bestea mandioko atea Gipuzkoan deitzen dana, guk garai edo troxako ate lez ezagutzen doguna.

Sartu lenengo kortako atetik. Ate-ertzean aku-luak eta lurrean uztarria. Ezkerretara gero beste ate bat: sukalde edo eskaratzeko atea. Sukaldearen parean, etxea aiñako luze, ikullua, korta.

Korta eta sukalde bitartean egongo dira nekazaritza edo lurgintzarako tresna eta erramintak: sega eta sega potua, igitagiak, lastoa mozteko epaia, laiak, atxurak, aizkora eta abar. Orreín ondoren ganadu janak.

Goian, lenengo etxeoiñean gordeten dira oiturazko diran etxeko laboriak: garí, indíar, arto bada eta ganaduerí emateko beste aleak.

Ezkerreko atetik sartuta sukalde daukagula esan daukagu. Aurrez-aurre, orman, sutokía. Tokí askotan, batez be beste su-motak ezagutzera eldu gareanok, beko sua esaten doguna. Surík zabaldu ez daíten an egoten dira su-burdiñak, eta barruan, lapíkoari eusteko beste su-burdín batzuk. Orma zarrean auspoa, suarí aizea emoteko, taloburdiña edo taloparea, talo-ola, burrunzia, sartaiñak eta krisaillua. Suaren atzetik, su artzeko burdiña-erdian, talo burdiña eukiteko txapaldatxo baten egoten ei da. Tximiníko kanpai inguruan pertz-oria (galdara oría) eta beste galdara eta lapíkoak, almaíza eta almaiz-eskua, kandle-rrekaz batean. Sukaldeko ormatik atea daukala etxe kanpotik labea, eta laba atakaren ondoan laba-endaia (labako pala), labatik ogiak atarateko eta sakar endaiak labako sorua garbitzeko.

Eskuma aldeko paretean dago orromaia; orman zintzilik, dindilizka, urun aulkía eta baia, uruna pasatzeko orromafaren barruan. Orrotu eta gero, orromafaren sorua garbitzeko burdiñari matarrakzía deitzen jako. (Bízkaían erresera, tokí batzutan beíntzat.) Beste orman zizaillua egoten da (jarrailekua), armario txiki bat bertan eta apaltxoetan egurrezko kollara eta sardatxoak, egurrezko txaliakin batera eguerdíko egozkaria jateko. Goitik dindilizka kaiku eta esne pertxa, baita zeziña eta urdai zati aundi bat. Suaren inguruan aulkiak.

Lo-gelak sukaldetik eukiten dau atea. Oíak, euren azpiak sokazkoak eukiten dabez eta gaiñean txurikiñezko lastaideak; goikaldean kurutza. Ondoan kutxa eta kutxa barruan kutxatílla...

Orra baserrítar jator batek emondako bere etxe eta beste askoren etxeetako barru-aldeko íkuspegi arin bat.

Zelan duaz gaur baserriak?

Nik, baserriei buruzko liburu batzuek egitean, baserrien egoerá buruz artutako gain-gaiñeko oar ba-

tzuk esan neíkez. Bereun urtetik ona igarten dan aldakuntza zenbatekoa dan azaldu.

Aldakuntzaren zegaítiak, askotan, egon dira, bestetan ez, baiña gure gizaldiko piñuboladak euki ízan dau bere eragiña, eta ez gitxi, len basoak erabilten Beste batzutan kaleko bízbiderako erreztasunak; erosotasuna bestetan, mendiko barkatada itxí eta bizítzako urteei beste bizi-bide erabide bat emon nairík.

Danok daukagu bizi-bide egoki baten eskubídea.

Utzituko ete ziran baserriak, sasoiz aintzat artu ízan balíra, euren bizítzarako neke ta sailtasuna garbí azertuaz, etxeetarako bide eta laguntzen eskíntza eta emoteak sasoiz emonak gertatu ba líra? Edo ta jaubetasunerako aukera garaíz eskiñí eta lagundu, erreztasun laguntzak eskiñiaz?

Itxi laguntza astunak eta goazen ia eguneroko agerbide txikiétara.

Okurrídu yakon sekula udaletxe baterí, erríko merkatura gauza andi lez astokada bat frutu edo ortuari ekarten eben baserriarrei, besterík ezean merkaturako jarrilekoa doan lagaterík, edo ta euren salgaiak agirían eukíteko artzen eben lurreko metrotxoa ez kobratzerik? Jakíñík gaiñera eguna argítzen asi orduko etxetik urten, íñoiz ordu bí edo gefagoko bidean, eta etxetik ekarrítako frutuen orde, etxerako eroan bear zituen ordeko janari edo jantziak ordaintzeko aiña ez ebela batzen, eta gaiñera merkaturako osteran egiten zituen orduak ibilí-truke egin bear izaten zituela?

Luze joango gíñateke utsunak bíllatzen. Sakonak batzuk, ariñak besteak, baiña sarri gauza arin bateko ítxura itxura obeagoa emoten dau bere egitadan, alako sakon batek baiño.

Edozetara frutua or dago.

Eta labur-labur esandako datu batzutatik atara al izango dozue gaur baserriak ze bide daruan.

Amoroto: 1.796 urteko erroltzean, zentzoan, 62 baserri-etxe egozan.

Gaur, ia berreun urte geroago, ogeitamar gítxiago. 32 geratzen dira.

Berriatu: 1.796 urtean 128 baserri-etxe erroltzen ziran. Itxi edo sarratu diranak 39 díra. Larogé eta bederatzi geldítu.

Etxebarría: 1.796 urtean 137 baserri. Azken urteetan 39 sarratu eta amar orma utsetan geratu díra. Beraz 88 geratu.

Gizaburuaga: 1.796 urtean 38 baserri egozan. Amar uztu dira, beraz ogei ta zortzi geratu.

Ispaster: 1.796 urtean 136 baserri ezagutu ziran. Azken urteetan 32 uztu díra. Beraz 104 geratu.

EUSKAL-ASTEIA

Mendeja: Len 48 baserri egozan, azken urteetan 6 galdu, beraz 42 geratu.

Aulestín, gizaldia ezkerro, baserriak erosteko garra ezagutu zan. Narea auzoan, esate baterako, gizaldi onetan zear, baserria sendotzeko garra ezagutu izan da batzutan.

Ara agiriko bat: Auzo orretan 1.900 urtean, amazortzi baserritik zortzi ziran jaubeenak eta beste amarretan errenteruarak bizi ziran. Gaur emeretzí etxetan bizi dira etxe jaube díranak. Baiña Aulestin be igarten da baserriak uztu edo izteko joera. Wi-Iiteirglass'en "Oportunidad y Exodo Rural en dos aldeas vascas" lĩburuan esaten denez, 1924 urtetik eta 1966 bitartean 11 baserri uztu ziran. Baiña gero, beste lau urtetan, zortzi.

Ain zuzen be pare bat illabete barru, Aulesti'ri buruzko liburu bat atarateko asmotan, Aulesti'ren azterketa bat egiten díardut.

1799 eta 1810 urtetako etxe bakoitzaren agerpenak eskuetan daukadaz. Sinistuko zenduke Aulestiko baserriak geienak, batzutan jaubeak eta bestetan errenteruarak eurak be, aĩnbat diru zor ebela zentzotan?

Labur izateko seĩ-zazpĩ kasu agertuko dodaz eta sailean artuta, aukeratu barik.

Ara:

Ibarroa Andia.—Etxe jaubea. 1799 urtean 330 dukat eukazan zorretan eta 4 1/2 anega gari emoten utsazan Mortaraz'eko Markesari, baso batzuk erabiltetaren orde.

1810 urtean, zor geĩago eukan, oraingotan 573 dukat.

Iturrĩtza.—Etxe jaubea. 1799 urtean 1.500 dukat eukazan zentzotan zorretan eta 3 1/4 anega gari emoten eutsazan Zenarruza'ko Kolejiatari.

1.810 urtean zor geĩago eukan: 2.000 dukat.

Koba.—(Errenterua). 1.799 urtean 974 dukat eukazan zorretan eta 2 1/4 anega gari emoten eutsazan Zenarruzari. 1.810 urtean zor geĩago eukan: 1.200 dukat.

Olariaga.—Jaubea. 1.790 urtean 1.627 dukat zorretan.

1.810 urtean 2.140. Beraz geĩago.

Narea Etxebarrĩ.—Errenterua. —1.799 urtean 1.400 dukat zor.

1.810 urtean 1.200. Beraz 200 dukat gitxĩago.

Narea Goĩti.—Errenterua.—1.799 urtean 1.100 dukat eukazan zorretan.

1.810 urtean 1.000. 100 dukat gitxiago.

Otatza andia.—Jaubea.—1.799 urtean ez eukan zorrik.

1.810 urtean, 1.627 dukat.

Erriak berak, udaletxeak, 87.098 errial zor zitun.

Kontuan eukĩ erriak ez eukala beste sarrerarik ikatz, gaztaĩña, aritz eta arta orbelen edo orriĩn sarrera, eta taberna eta agurdientearena besterik.

Eta mendiak saldu bearra euki eban. Nai eta legekoro gorabera edo bildurrakaitik, saldu ziran men-dien legeztatzea gure gĩzaldĩfarte egin ez.

Baserri egoki bat izateko, amar hektarea beintza bear dauzala esaten da. Murelagan baserriak onetara banatzen dira:

Solua baserriak, 32 hektarea pasautxu daukaz. Baiña euretatiĩk 29 mendilurrak díra.

Barbaiola baserriak, ia 25 hektarea ta erdi, baiña emen be ogeita bi basoak dira. Eta baserria bera utsĩk dago. Alboko etxetxo baten bizi díra errenteruarak.

Bost baserri dagoz 15 tik 20 hektarea bitartekoak.

Amasei 10'tik 15 bitartekoak.

Ogei to iru, 5 tik 10 era bitartekoak.

Lau, bost hektareara eltzen ez diranak.

Ikusten denez, Aulestin erdibitu egiten da baserriĩn neurri kontua.

Gai ontaz, zeaztasun geĩagoz, ainbat konparaketa egin leitekez, baiña nik uste dot gure itzaldiaren neurriara erdu gareala.

Sepulturetaz berba egitean zerbaĩ esan dot, etxe batzuk Zenarruzako fraile edo Kolejiatagaz euken lotuera jakin eragĩnez. Ogeĩ ta bi etxe izan ziran batera edo bestera fraile-areikin menpekotasuna eukenak.

Beste amaseĩ etxek, nai eta batzuk jaubetasuna euren euki, mendiekaĩtik edo baso erabĩlteagaĩtik, Mortaraz'eko Markesari garitan egiten eutsezan ordainketak.

Gaur Aulestĩ 700 bizilagun inguruan dabil eta 185 díra 60 urtekoak.

Eta onetan amaĩtuko dogu gaurko nire lantxuau, baiña ez gaur ainbeste kezka eta ardura sartzen dauan baserriĩn problema bat gogoratu barik. Baserriĩn uztutzeari buruz.

Baserria galtzen dua. Jolas toki edo aste buruetako atsedem leku biurtuko da, edo beste antzeko zerbaĩtetarako, baiña baserri izaterik barik: Egia izango ete da olerkariak díñoa?

Gau illunean sartzen zait gogo,
 gau illunean sartuta Euskalerrria...
 Tunel beltzetik irterakoan
 ezagutuko ote degu gure Errria?
 Basoetako euskal umeak
 etxerik kanpo
 sekulako...
 Itzik gabeko errria
 izango ote geran laister,
 bildur naiz bildur.

Euskeraren gorde-leku muiñean
 sitsa sartu da
 erratsaldean...
 Sitsak jango du euskal aria
 erdalerrri bihurturik
 Euskalerrria.
 11-kanpaiak jo ote digun
 bildur naiz bildur.

AUGUSTIN ZUBIKARAI

LIBURUAK

Alboan agertzen diran zerrendako liburuak salgai dira «**EUSKERA-ZALEAK**» 'en idazkaritzan.

Colón de Larreátegui, 14 - 2.º
 Teléfono 423 53 22
BILBAO - I

Los libros al lado indicados pueden adquirirlos en las oficinas de «**EUSKERAZALEAK**».

Colón de Larreátegui, 14 - 2.º
 Teléfono 423 53 22
BILBAO - I

Nora Zoaz	600 laurleko
Giza Soiña	800 »
Iniciación al Euskera	800 »
Irakurgai errezeptak I	200 »
(Zenbat Urte)	
Irakurgai errezeptak II	200 »
(David Copperfield)	
Aurtxoa II	100 »
Eginkizunak I	100 »
Eginkizunak II	100 »
Eginkizunak III	100 »
Euskal Irakasbide laburra	800 »
(Gramátika X. Peña)	
Diccionario Ikas	900 »
Ipuñak	800 »
Ipuñak	800 »